

Een literatuurstudie
op het terrein van
BUURTPREVENTIE

Bram van Dijk, Paul van Soomeren
en Lex de Savornin Lohman;
Amsterdam, juni 1985

INHOUD	pagina
1 Inleiding	1- 2
2 Theoretische achtergronden van buurtpreventie	3- 6
3 Ervaringen met NBW-projecten	
3.1 Resultaten van NBW-projecten	7-12
3.2 Organisatie van NBW-projecten	12-19
4 Voorwaarden aan Nederlandse buurtpreventie projecten	
4.1 Voorwaarden aan te selecteren gebieden	20-21
4.2 Voorwaarden aan politie	21-23
4.3 Slotopmerkingen	23
Bijlage	24-25
Literatuurlijst	26-28

1 INLEIDING

Een van de eerste Neighbourhood Watch projecten ging in 1969 te Los Angeles van start. Sindsdien is (mede dankzij forse overheids-subsidies) een groeiende stroom van dergelijke projecten in Amerika, Canada en Engeland op gang gekomen.

Neighbourhood Watch (verder afgekort tot NBW) kan als volgt worden omschreven: "Een buurtgericht project waarin buurtbewoners, politie en (eventuele) andere buurtorganisaties samenwerken met het doel bepaalde vormen van criminaliteit en de angst voor criminaliteit te verminderen".

Deze omschrijving is opzettelijk erg algemeen gekozen; in de buitenlandse praktijk zien we namelijk dat NBW een verzamelterm is waaronder projecten vallen die qua inhoud (type maatregelen) en organisatiestructuur sterk van elkaar kunnen verschillen.

Deze literatuurinventarisatie is bedoeld als voorbereiding op de introductie van buurtpreventie (afgekort tot BPV) in Nederland.*

Daarbij proberen we antwoord te geven op drie vragen:

- Aan welke criteria moeten buurten voldoen wil een NBW-project kans van slagen hebben?
- Aan welke voorwaarden moet de politie voldoen bij voorbereiding en uitvoering van een NBW-project?
- In hoeverre zullen bovenbedoelde criteria en voorwaarden ook gelden voor Nederlandse BPV-projecten?

Werkwijze

Gegeven deze drie vragen moest allereerst literatuur worden verzameld. Een strooptocht langs bibliotheken van LBVM, WODC, Ministerie van Justitie, Studiecentrum voor hogere politie ambtenaren, Rechercheschool, SWIDOC en enige universiteiten leverde een groot aantal kilo's NBW op.**

Het zou volstrekt ondoenlijk en hoogst inefficiënt zijn geweest al die publikaties met dezelfde intensiteit te lezen. De belangrijke publikaties werden goed gelezen; de minder belangrijke vluchtig doorgenomen.

Bij de verwerking van literatuur die betrekking had op NBW-projecten werden de volgende criteria gehanteerd:

- Recente publikaties die een overzicht geven van de belangrijkste conclusies en resultaten van andere rapporten werden het eerst gelezen. Via deze publikaties kan immers gericht in andere literatuur worden gezocht.
- Bij meerdere titels per auteur werd de meest recente als het belangrijkste beschouwd.
- Er is vooral Amerikaanse en Engelse literatuur bestudeerd. Canadese literatuur werd minder relevant geacht omdat de overeenkomsten met Amerikaanse literatuur naar alle waarschijnlijkheid groot zijn.

---

*=In dit stuk spreken we van Neighbourhood Watch (NBW) als het over Amerikaanse, Canadese en Engelse projecten gaat en over Buurtpreventie (BPV) als het over (toekomstige) Nederlandse projecten gaat.

**=Overigens kwam bepaalde literatuur te laat binnen om nog verwerkt te kunnen worden.

Daarnaast is in Nederlandse literatuur over o.a. buurtopbouwwerk en zelfwerkzaamheid van burgers bij het beheer van openbare voorzieningen gezocht naar buurtcriteria en organisatorische voorwaarden die van belang zijn bij Nederlandse projecten waarbij van burgers collectieve actie werd verlangd. We kunnen nu al verklappen dat deze Nederlandse literatuur vrij weinig bruikbare informatie opleverde.

Leeswijzer

De opbouw van deze literatuurinventarisatie ziet er als volgt uit:

- In hoofdstuk 2 wordt ingegaan op de grondgedachten achter NBW-projecten. Dit dient als basis voor de volgende hoofdstukken.
- In hoofdstuk 3 komen de belangrijkste evaluatieresultaten van NBW-projecten aan de orde. Daarbij wordt vanzelfsprekend vooral gelet op implicaties t.a.v. buurtcriteria en voorwaarden aan de politie.
- In hoofdstuk 4 worden de buurtcriteria en voorwaarden die uit hoofdstuk 3 naar voren gekomen zijn geconfronteerd met criteria en organisatorische voorwaarden die uit Nederlandse "buurtwerk-literatuur" naar voren komen.
- Vanzelfsprekend is tot slot een literatuurlijst opgenomen.
- De uitsmijter wordt gevormd door een bijlage bestaande uit een interview met een welzijnswerker.

2 THEORETISCHE ACHTERGRONDEN VAN BUURTPREVENTIE

Voor een goed begrip van de volgende hoofdstukken is het noodzakelijk om de (sociologische) theorie* achter NBW-projecten kort weer te geven en de belangrijkste begrippen uit die theorie toe te lichten.

De meeste NBW-projecten gaan (ten dele impliciet) uit van drie basis veronderstellingen:

- In de eerste plaats de veronderstelling dat criminaliteit en angstgevoelens voor criminaliteit verminderd kunnen worden doordat mensen zowel individueel als collectief preventieve maatregelen nemen. We kunnen hier spreken van een directe invloed van NBW-projecten op criminaliteit.
- In de tweede plaats gaat men er vaak vanuit dat collectief genomen preventie maatregelen op buurniveau de informele sociale controle vergroten en daarmee de criminaliteit en de angst voor criminaliteit doen verminderen. We kunnen hier spreken van een indirecte invloed van NBW-projecten op criminaliteit.
- In de derde plaats gaat men er vanuit dat collectieve en bepaalde individuele preventieve maatregelen het best op buurniveau geïmplementeerd kunnen worden.

De eerste grondgedachte lijkt natuurlijk niet alleen op een open deur, het is er ook een. Toch is het in dit geval niet zinloos om deze deur nog een stukje verder in te trappen, omdat de evaluaties van de verschillende NBW-projecten aantonen dat vooral het treffen van preventieve maatregelen verantwoordelijk is voor een afname van criminaliteit (zie b.v. Worrell '84). Ook angstgevoelens blijken vaak te worden verminderd (zie b.v. Skogan en Maxfield '81). Het indirecte informele sociale controle effect is veel moeilijker aantoonbaar.

De tweede grondgedachte van NBW-projecten is in feite gebaseerd op een theorie over criminaliteit die reeds in de twintiger jaren in Chicago werd ontwikkeld. Sociale wetenschappers van de zogenaamde Chicago-school** verklaarden de toename van misdrijven in grote steden onder andere door een verbrokkeling van de spontane (=informele) sociale controle. Na de tweede wereldoorlog raakte dergelijke verklaringen voor criminaliteit op de achtergrond. Met de opkomst van NBW-projecten in het begin van de zeventiger jaren kwam de sociale controle verklaring echter weer in het voetlicht te staan. De omgekeerde redenering staat nu centraal: door het weer vergroten van de informele sociale controle kan de criminaliteit worden teruggedrongen. Dit komt ook duidelijk naar voren in het door de Amerikaanse overheid geïnitieerde "Community Anti Crime Program (CACP)", dat in 1977 van start ging en een belangrijke financieringsbron vormde voor een aantal NBW-projecten. In een publikatie over het CACP wordt gesteld dat door collectieve

---

*=Eigenlijk is theorie een wat groot woord voor de achterliggende gedachten van NBW-projecten. Korthedshalve hanteren we echter het woord theorie.

**=Hier maakten o.a. Shaw en McKay deel van uit. In het boekje "vandalisme, iets weten over vandalisme en wat er tegen te doen" worden deze klassiekers ook ten tonele gevoerd en is meer over hun werk te vinden.

preventie maatregelen een grotere "gemeenschapszin" en een grotere mate van "informele sociale controle" kunnen ontstaan.

De Amerikaanse auteurs DuBow en Emmons, '81) vatten de richtlijnen van het CACP samen onder de noemer "Community-hypothese"

(Community=gemeenschap). Deze hypothese veronderstelt een set van relaties tussen 5 begrippen: buurtorganisaties, preventieve maatregelen, sociale integratie van een buurt, informele sociale controle en criminaliteit/angst voor criminaliteit.

Voordat we ingaan op de set van relaties tussen deze begrippen, is het vanzelfsprekend nuttig om deze begrippen te omschrijven:

- Buurtorganisaties zijn organisaties bestaande uit bewoners van een buurt* die als doel hebben het belang van de buurt te behartigen.
- Preventie maatregelen zijn maatregelen die ten doel hebben criminaliteit te verminderen. Als positief (neven)effect kan ook de angst voor criminaliteit worden verminderd.
- Sociale integratie van een buurt. Hier kunnen talloze definities van worden gegeven. Binnen de traditie van de Chicago-school (en daar is de NBW-theorie per slot van rekening voor een belangrijk deel op terug te voeren) wordt gesteld dat sociale integratie afhankelijk is van het aantal contacten en gemeenschappelijke ervaringen dat bewoners hebben: des te meer contacten en gemeenschappelijke ervaringen, des te sterker is de buurt geïntegreerd.
- Informele sociale controle is het zelfregulerend vermogen van groepen; waarbij zelfregulerend wil zeggen dat groepsleden zich conformeren aan de waarden en normen die binnen de groep heersen.
- Criminaliteit/angst voor criminaliteit. Een nadere omschrijving is hier overbodig. Wel is het nuttig om aan te tekenen dat er niet zo zeer sprake is van een invloed van NBW-projecten op criminaliteit in het algemeen, maar op bepaalde vormen van criminaliteit (inbraak, bepaalde vormen van diefstal en bepaalde vormen van geweldpleging).

De veronderstelde relaties tussen deze 5 begrippen zijn in het volgende schema weergegeven**:

---

*=Het begrip buurt moet natuurlijk ook worden gedefinieerd. In het verband van buurtorganisatie betekent buurt een stukje stad dat als de kleinste administratieve eenheid wordt beschouwd. In hoofdstuk 3 zullen we overigens nog terugkomen op het begrip buurt.

**=In het oorspronkelijke schema is ook een pijl getrokken van collectieve preventieve maatregelen naar het verminderen van criminaliteit/angstgevoelens. Wij hebben deze pijl als eerste uitgangspunt van buurtpreventie behandeld.

Schema 1: Preventie en de "Community-hypothesis"

Buurtorganisaties

Uitvoeren van preventieve
maatregelen door bewoners

Vergroten sociale integratie

Vergroten informele sociale controle

Verminderen criminaliteit/angst voor
criminaliteit

1 Buurtorganisaties zijn de meest geschikte organisaties om collectieve en bepaalde individuele preventiemaatregelen van de grond te krijgen.

2 Het nemen van preventie maatregelen leidt tot een grotere sociale integratie van de buurt.

3 Een grotere sociale integratie van de buurt leidt tot een grotere mate van informele sociale controle.

4 Een grotere mate van informele sociale controle leidt tot een reductie van criminaliteit.

De auteurs gaan vervolgens mede aan de hand van eigen onderzoek over een aantal NBW-projecten na in hoeverre deze relaties in werkelijkheid ook bestaan. Op de eerste relatie zullen wij verderop in dit hoofdstuk ingaan. De bevindingen ten aanzien van de overige relaties kunnen als volgt worden samengevat:

- Met name de derde relatie (meer sociale integratie leidt tot meer informele sociale controle) is twijfelachtig. Informele sociale controle wordt namelijk gezien als het product van ongeplande sociale factoren die gedurende lange tijd hun invloed uitoefenen. Het is dan ook niet verwonderlijk dat op grond van de ervaringen in NBW projecten onduidelijk is in hoeverre informele sociale controle patronen beïnvloed kunnen worden.
- Ook de vierde relatie (meer informele sociale controle leidt tot een afname van criminaliteit) gaat volgens de auteurs beslist niet altijd op. Een conclusie die ook in de evaluatie van het Hartford NBW-project wordt getrokken: "informal social control by itself is not enough to reduce robbery and burglary/pursesnatch in a neighbourhood like Asylum Hill" (A Second Look at the Hartford Program, pag 26).

Er wordt ook wel verondersteld dat informele sociale controle niet of nauwelijks invloed heeft op vermogenscriminaliteit en geweldsmisdrijven, maar wel op (klein) vandalisme en bepaalde vormen van overlast.

- Gelet op de voorgaande conclusies trekken de auteurs een nogal positieve slotconclusie: "Dat zulke relaties (het gaat hier over alle vier relaties) kunnen bestaan is minder de vraag dan de voorwaarden en de waaronder en het tijdsbestek waarin die relaties ontwikkeld kunnen worden.

De beschouwing over de twee eerste uitgangspunten van NBW-projecten doet ons met beide benen op de grond belanden. Verhalen over het herstellen van informele sociale controle zijn fraai en liggen vandaag de dag bij velen prettig in het gehoor, maar het is bijzonder onduidelijk of en zo ja hoe dat in de praktijk werkt. Dat neemt niet weg dat ten aanzien van de eerste twee uitgangspunten een positieve eindconclusie kan worden getrokken: NBW kan een efficiënte manier zijn om zowel individuele als collectieve preventieve maatregelen van de grond te krijgen en als neveneffect kan wellicht ook de informele sociale controle worden vergroot*.

Het derde uitgangspunt is het organisatorische uitgangspunt van NBW-projecten: er wordt aangenomen dat (bepaalde) individuele en collectieve preventie maatregelen het best gerealiseerd kunnen worden met behulp van bestaande of/en nieuw op te richten buurtorganisaties. Dit logische uitgangspunt wordt in tal van evaluaties bevestigd.

Uit dit organisatorische uitgangspunt kunnen een aantal belangrijke voorwaarden worden afgeleid, die aan NBW-projecten moeten worden gesteld, bijvoorbeeld:

- Aan welke criteria moet een buurt voldoen, wil men een NBW-project kans van slagen hebben?
- Hoe organiseert men een NBW-project?

Deze vragen zullen in het volgende hoofdstuk aan de orde komen.

---

*=Overigens moet men zich afvragen in hoeverre het vergroten van de informele sociale controle als een positief of negatief neveneffect moet worden beschouwd. De positieve kant is dat door vergroting van de informele sociale controle de criminaliteit zou kunnen verminderen. De negatieve kant is dat mensen elkaar in hun privacy zouden kunnen beknotten. In een buurt waar veel mensen erg op hun privacy gesteld zijn, zal men dus zeker niet moeten aansturen op een vergroting van de sociale controle.

3 ERVARINGEN MET NBW-PROJECTEN

In dit hoofdstuk zullen de belangrijkste ervaringen van Amerikaanse en Engelse NBW-projecten worden besproken.

Allereerst gaan we in 3.1 in op de resultaten van projecten. Het gaat er vooral om na te gaan onder welke "buurtcondities" NBW-projecten al dan niet succesvol zijn (waarbij met name de mate van participatie van bewoners als criterium voor succes wordt gezien).

Vervolgens gaan we in 3.2 na welke organisatorische factoren de kans op succes van een NBW-project beïnvloeden. Vanzelfsprekend zijn deze factoren van belang als we willen weten welke voorwaarden voor de politie bij het opzetten en uitvoeren van buurtpreventieprojecten zullen gelden.

3.1 Resultaten van NBW-projecten

Wanneer alle verschillende NBW-projecten met elkaar zouden worden vergeleken, gaat het de lezer ongetwijfeld duizelen van de grote variëteit van deze projecten.

Om te voorkomen dat u na het lezen van dit hoofdstuk het gevoel heeft dat alles om uw regiobureau draait, wordt op basis van Amerikaanse literatuur (zie b.v. McPherson en Silloway '81, Podolevsky en Dubow '81 en Podolevsky '83) een onderscheid gemaakt in twee hoofdcategorieën:

- Projecten vooral gericht op het voorkomen van slachtofferschap (slachtoffergerichte projecten).
Binnen deze projecten worden vaak een of meer van de volgende activiteiten ondernomen: merken van goederen, blockwatch, burgerpatrouilles, mobiele radio eenheden, whistlestop, beveiligingsadviezen en/of controles*. Kortom allemaal maatregelen die vooral gericht zijn op het voorkomen van slachtofferschap door middel van het afschrikken van potentiële daders.
- Projecten vooral gericht op de achterliggende oorzaken van criminaliteit (oorzaakgerichte projecten).
Binnen deze projecten worden maatregelen getroffen gericht tegen "factoren die mensen tot crimineel gedrag brengen", bijvoorbeeld (jeugd)werkloosheid, (hard) drugsverslaving en (fysieke) verpaupering van de buurt.

Dit onderscheid in NBW-projecten loopt parallel met twee (elkaar vaak bestrijdende) visies op criminaliteitspreventie:

De slachtofferschapbenadering gaat er vanuit dat veel misdrijven plaatsvinden omdat er gelegenheid toe wordt gegeven en dat door het wegnemen van mogelijkheden tot het plegen van misdrijven de criminaliteit flink gereduceerd kan worden.

De oorzaakgerichte benadering gaat er vanuit dat veel criminaliteit voortkomt uit gedepriveerde omstandigheden waarin mensen verkeren en dat criminaliteit alleen effectief bestreden kan worden als die gedepriveerde omstandigheden worden opgeheven. Het is niet verwonderlijk dat aanhangers van deze visie vaak felle kritiek uiten

---

*=Uitgebreide verhandelingen over de verschillende soorten maatregelen zijn o.a. te vinden in Feins ('83) en Titus ('84).

op de slachtoffergerichte benadering, die wordt afgeschilderd als een benadering die gericht is op de belangen van de "middle-class" bevolking (zie bijvoorbeeld Mcpherson en Silloway '81). Deze kritiek is ons inziens vaak niet terecht. De critici gaan er namelijk aan voorbij dat met de slachtoffergerichte benadering wel degelijk misdrijven voorkomen kunnen worden en vaak ook bij mensen mensen met lagere inkomens. De slachtoffergerichte en oorzaakgerichte benadering zijn beiden waardevol; het zijn vaak de discussies tussen beide kampen die verlamdend kunnen werken op preventie-activiteiten. De Amerikaanse praktijk heeft uitgewezen dat NBW-projecten volgens de slachtofferbenadering veel talrijker zijn dan NBW-projecten volgens de oorzaakgerichte benadering.* (zie Mcpherson en Silloway '81). De Engelse literatuur heeft zelfs uitsluitend betrekking op NBW-projecten van het eerste type.

Resultaten van projecten volgens slachtofferschapbenadering

NBW-projecten volgens deze benadering kunnen zoals gezegd tal van maatregelen omvatten. In praktijk blijkt dat "block of apartment watch", beveiligingsonderzoeken en het merken van goederen of een combinatie van deze drie de meest gebruikelijke activiteiten zijn (zie Feins '83).

Het nut van beveiligingsonderzoeken en het merken van goederen is voldoende bekend, zodat we daar niet verder op ingaan. Wel is het van belang kort aan te geven waarom de typische "Watch" (in populair Nederlands: oog en oor) activiteiten een positief effect kunnen hebben op het criminaliteitsniveau.

- In de eerste plaats wordt het potentiële daders moeilijker gemaakt om een misdrijf te plegen, omdat er door burgers meer visuele controle wordt uitgeoefend.
- In de tweede plaats krijgt de politie veel eerder relevante informatie die kan leiden tot het aanhouden van daders of/en kan leiden tot snel ingrijpen bij misdrijven die "aan de gang" zijn.

Overigens is het voor de effectiviteit van NBW-activiteiten mede van belang dat potentiële daders op de hoogte zijn dat dergelijke activiteiten worden uitgevoerd. Dit wordt bereikt door veel publiciteit (buurtbladen, radio) of/en waarschuwingsstickers en borden (zie bijvoorbeeld Olson '83).

In het kader van dit stuk zijn drie vragen m.b.t. NBW-activiteiten van belang:

- 1 Welke maatregelen zijn al dan niet succesvol?
  - 2 Hoe is de participatie van buurtbewoners en welke bewoners zijn het sterkst geneigd tot deelname?
  - 3 In wat voor soort buurten/gebieden hebben deze maatregelen het meeste kans van slagen?
-
- 1 Het is op basis van de literatuur moeilijk aan te geven welke maatregelen het meest effectief zijn. Over het algemeen worden meerdere preventieve activiteiten tegelijkertijd uitgevoerd en is niet te zeggen welke activiteiten het meest bijdragen tot een vermindering van criminaliteit/de angst voor criminaliteit. Op basis van de literatuur zijn echter toch een paar belangrijke conclusies te trekken:

---

*=De oorzaken van dit feit hebben met name met organisatorische aspecten te maken, hetgeen later in dit hoofdstuk zal blijken.

- Er wordt in diverse artikelen (zie b.v. Titus '84) vooral melding gemaakt van een vermindering van diverse vormen van vermogenscriminaliteit. Een van de verklaringen hiervoor is dat NBW-activiteiten vooral in buurten met relatief veel vermogenscriminaliteit worden uitgevoerd en dus ook vooral tegen dat soort delicten gericht zijn.

- Burgerpatrouilles zijn in termen van participatie en levensduur niet erg succesvol. Over het algemeen is minder dan 10% van de buurtbewoners bij patrouilles betrokken. De gemiddelde levensduur is $4\frac{1}{2}$ -5 jaar en minder dan 15% heeft het langer uitgehouden dan 10 jaar. Meer dan de helft komt binnen 4 jaar aan zijn eind. (zie Yin '79).

Het succes van deze groepen kan leiden tot hun afsterven. Als de patrouilles inbraak en andere vormen van criminaliteit doen verminderen, vermindert de interesse en de patrouilles worden een routinematige en vervelende klus.

Overigens kan, gegeven de geringe statistische kans dat een misdrijf plaatsvindt tijdens een patrouille, ook een onveilige buurt vervelend zijn om in te patrouilleren.*

Olson trekt op basis hiervan de conclusie dat het organiseren van patrouilles niet aan te bevelen is. Het is zijns inziens veel beter dat burens elkaars bezittingen in de gaten houden en verdachte zaken direct aan de politie melden.

Er is nog een reden om de vorming van burgerpatrouilles af te raden. De kans bestaat namelijk dat deze patrouilles eigen rechter gaan spelen. Een citaatje uit het APB nr.8 '85 ter illustratie: "In New-Malden moesten drie inbrekers door de politie beschermd worden, toen buurtvigilantes gewapend met bezems en stokken het huis omsingelden, waar ingebroken werd." Ook wordt gewezen op het gevaar dat deze groepen racistische vooroordelen kunnen hebben, die tijdens het patrouilleren naar voren komen (zie b.v. Skogan '81).

In sommige NBW-projecten worden bovenstaande gevaren expliciet genoemd als reden dat dergelijke patrouilles niet worden uitgevoerd (zie b.v. Turner en Barker '83).

- 2 De participatiegraad is vanzelfsprekend in de eerste plaats afhankelijk van de maatregelen die worden uitgevoerd. Bij patrouilles hoeft natuurlijk slechts een beperkt deel van de buurtbewoners een actieve bijdrage te leveren. Bij de meeste andere activiteiten wil men echter een zo groot mogelijke participatie bereiken. Overigens wordt van een select groepje deelnemers (bijvoorbeeld de "blockheads" in de "blockwatches") een verdergaande participatie verwacht dan de "gewone" deelnemer. Het is vanzelfsprekend niet mogelijk om aan te geven welke participatiegraad gehaald moet worden wil de criminaliteit c.q. de angst voor criminaliteit verminderen. In de eerste plaats omdat een afname van (angst voor) criminaliteit niet alleen wordt beïnvloed door de participatiegraad.

---

*=In dit verband kan ook worden opgemerkt dat de recente spontane burgerpatrouilles in Amsterdam en Haarlem even snel verdwenen als dat ze ontstonden.

In de tweede plaats omdat de participatiegraad sterk afhankelijk is van de criteria die worden gehanteerd bij de bepaling of iemand al dan niet deelneemt. Zo is het bijvoorbeeld de vraag of iemand die een keer een blockbijeenkomst bijwoont maar verder niets doet wel of niet als deelnemer beschouwd moet worden. Het is dan ook niet verwonderlijk dat schattingen van deelnemerspercentages sterk uiteenlopen. Waarschijnlijk komt in de meeste NBW-projecten het deelnemerpercentage niet boven de 20% uit (zie b.v. Titus '84 en Greenberg e.a. '82).

Er zijn drie belangrijke redenen voor buurtbewoners om deel te nemen aan een NBW-project (zie Lavrakas e.a. '80 en Lavrakas '83).

-Het reduceren van de eigen slachtofferkans.

-De bereidheid iets voor de buurt te doen.

-Het leggen van sociale contacten.

Voorts blijkt dat de geneigdheid tot deelname aan een NBW-project positief correleert met inkomen, mate van betrokkenheid bij (andere) buurtactiviteiten, het hebben van (thuiswonende) kinderen en tijd dat men in de buurt woont (zie Titus '84). Volgens Lavrakas e.a. ('80) zijn ook mensen die eerder slachtoffer van een misdrijf zijn geweest in sterkere mate geneigd om deel te nemen. Greenberg e.a. ('83) merkt op dat dit met name geldt voor projecten die sterk gericht zijn op het beschermen van de eigen goederen.

Daarentegen blijken mensen die (erg) bang zijn om slachtoffer te worden van criminaliteit, juist ondervertegenwoordigd te zijn onder deelnemers van NBW-projecten (zie Lavrakas '83). In een Engels NBW-project (zie Veater '84) kwam naar voren dat bewoners van zogenaamde "council-estates" (vergelijkbaar met de Nederlandse woningwetbouw) slecht vertegenwoordigd waren.

- 3 Op de vraag in welke mate de kenmerken van een buurt invloed uitoefenen op het succes van NBW-projecten, wordt door verschillende auteurs ingegaan.

Hun belangrijkste conclusie is dat NBW-projecten in (te) sterk verpauperde buurten niet of nauwelijks van de grond komen. Hier worden drie (elkaar min of meer aanvullende) verklaringen voor gegeven:

-In de eerste plaats wordt gesteld dat de levensstijlen van de verschillende groepen die in zo'n buurt wonen sterk uiteenlopen. Daardoor is er ook weinig overeenstemming in de normen (gedragsregels) die in de buurt nageleefd dienen te worden. Groepen mensen met sterk conflicterende levenswijzen (die elkaar vaak wantrouwen) zullen natuurlijk niet snel geneigd zijn om samen actie te ondernemen (zie Greenberger '83).

-Een tweede verklaring is dat in voorsteden en buitenwijken van steden over het algemeen meer de neiging bestaat iets aan het criminaliteitsprobleem te doen als het nog niet zo erg is (pro-actief reageren). In de centra van steden wil men pas ingrijpen als er sprake is van ernstige criminaliteitsproblemen. Het is dan vaak te laat om het verpauperingsproces nog middels een NBW-project te kunnen stoppen (zie b.v. Kobrin en Schuermann '82).

-Een derde reden is dat mensen in dergelijke buurten geen behoefte hebben aan een project volgens de slachtofferschapbenadering. Een duidelijk voorbeeld hiervan is het San Fransisco Citizen's Safety Project. Dit project werd geïnitieerd door de politie en startte in 1975. Belangrijkste elementen van dit programma vormden een

"Home alert program" (preventie instructies voor kleine groepjes burens door een preventie-ambtenaar) en een project om de meldingsbereidheid van burgers te vergroten.

In het "Mission district", een van de verpauperde buurten van San Fransisco werd het project zeer koel ontvangen. De leider van een belangrijke buurtorganisatie verklaarde dit als volgt: "We hadden moeilijkheden met een aantal van hun principes.....Veel van deze programma's zijn slecht, omdat ze mensen samen brengen om zich zelf tegen "criminelen" te verdedigen. De mensen die crimineel zijn maken echter ook deel uit van de gemeenschap. Projecten zouden de hele gemeenschap moeten helpen. Mensen plegen misdrijven door sociaal-economische omstandigheden."

Vooral leden van minderheidsgroeperingen waren deze mening toegedaan. Jongeren hadden het gevoel dat het programma de kloven tussen leeftijdsgroepen en etnische groeperingen zou vergroten. Enkele maanden na de start van het project sprak een van de belangrijkste buurtorganisaties zich uit tegen het project, hetgeen natuurlijk een soort doodsteek betekende (zie Podolevsky '83).

Een interessante vraag is of dergelijke bevindingen t.a.v. NBW-projecten in gedeprimeerde buurten zich ook in Engeland voordoen. Wij zijn echter in de evaluaties van Engelse projecten nog geen projecten tegengekomen die zich afspeelden in buurten die qua verpaupering kunnen concurreren met sommige buurten in Amerikaanse steden.

Hoewel de implementatieproblemen minder groot zijn dan in buurten die in een staat van aftakeling verkeren, zijn er nog een aantal andere typen buurten, waarin het niet zo eenvoudig is om een NBW-project op te zetten. Het gaat hier met name om buurten waar mensen weinig functionele bindingen hebben met de buurt; bijvoorbeeld buurten met veel mensen zonder kinderen of buurten waar veel "twee- verdieners" wonen (Kobrin en Schuermann '82). Overigens kan men juist in dit soort buurten overwegen om bepaalde mensen die beroepshalve veel in de buurt rondlopen (postbodes, glazenwassers, melkmannen, etc.) bij een NBW-project te betrekken (zie b.v. Davis '80 en Clarke '83).

Ook in nieuwbouwbuurten zijn ons inziens speciale problemen bij het opzetten van NBW-projecten te verwachten. Ook daar heerst namelijk vaak een staat van sociale desorganisatie die vergelijkbaar is met de toestand in verpauperde buurten. Tenslotte hebben we natuurlijk nagegaan of er buurten zijn die juist zeer geschikt zijn voor NBW-projecten. Het blijkt dat met name buurten waar al veel buurtorganisaties opereren een goede voedingsbodem voor NBW-projecten vormen.

Ervaringen met oorzaakgerichte projecten

Aangezien oorzaakgerichte projecten (veel) minder talrijk zijn, is er ook veel minder bekend over de resultaten van dergelijke projecten. In feite kunnen we ons hier alleen baseren op het evaluatierapport (Cook en Roehl '83) van het Urban Crime Prevention Program (hetgeen in goed Amerikaans natuurlijk UCPP heet). Twee van de doelstellingen van dit programma luiden als volgt:

- Het stimuleren van projecten die in het verleden slechts zelden door de overheid zijn gefinancierd.
- Het stimuleren van projecten die zich niet beperken tot het voorkomen van het plegen van strafbare feiten, maar ook aandacht schenken aan sociale en economische oorzaken die direct met

criminaliteit verbonden zijn.

In het kader van dit programma werden uiteindelijk 85 projecten verdeeld over 9 steden (mee-)gefinancierd. Over het algemeen werden de projecten opgezet door buurtorganisaties en uiteindelijk bleek ongeveer 20 à 25% van de projecten zich op een of andere manier te richten op sociale of/en economische oorzaken van criminaliteit. Twee evaluatie-uitkomsten zijn in het kader van dit hoofdstuk van belang:

- In de eerste plaats bleek dat ook oorzaakgerichte projecten in gedepriveerde buurten (zeer) moeilijk van de grond kwamen. Apathie, conflicten en onervarenheid (met het werken in organisatieverband) spelen daarbij een grote rol.
- In de tweede plaats bleek dat twee activiteiten -het verbeteren van het uiterlijk van de buurt en de jeugd positieve alternatieven bieden- vaak tot stand kwamen in buurten waar ook een blockwatch (of soortgelijke organisatie) bestond. Een belangrijke aanwijzing dat slachtoffergerichte projecten ook een opstapje kunnen vormen voor oorzaakgerichte projecten.

Conclusie

In veel rapporten over NBW wordt de volgende conclusie getrokken: NBW-projecten zijn in principe in elke buurt mogelijk. De ene buurt vereist echter een heel andere aanpak dan de andere; een goed NBW-project is een kwestie van "maatwerk".

In verpauperde buurten zal het opzetten van een NBW-projecten veel meer tijd en energie vergen dan in "gewone" buurten.

Tenslotte kan worden vastgesteld dat buurtcriteria niet zo zeer moeten dienen om de kans op succes van NBW-projecten vast te stellen, maar om te kunnen bepalen welk type aanpak in een bepaalde buurt gewenst is.

3.2 Organisatie van NBW-projecten

Over de organisatie van NBW-projecten is zo mogelijk nog veel meer geschreven dan over de resultaten van NBW-projecten. In het kader van dit hoofdstuk kunnen we slechts ingaan op de grote lijnen. Voor meer uitgebreide besprekingen verwijzen we naar Feins '83 en NCPI '78.

NBW-projecten kunnen op 3 verschillende manieren ontstaan:

- Op initiatief van de politie,
- op initiatief van bestaande (buurt-)organisaties, b.v. belangenverenigingen van huurders, kerken, etc.
- op initiatief van nog niet in een bepaalde organisatie verenigde bewoners.

Het zal duidelijk zijn dat de verschillende vormen van ontstaan grote consequenties hebben voor de rol die de politie in een NBW-project speelt. In het eerste geval neemt de politie behoorlijk veel werk op haar nek, maar heeft tevens veel "grip" op het project. In het tweede en derde geval zal de politie moeten afwachten met welke vragen en activiteiten zij geconfronteerd gaat worden. Een duidelijk voordeel is dat de claim op de capaciteit van de politie beduidend minder zal zijn, een (mogelijk) nadeel is dat de politie (zeker in de beginfase) minder invloed kan uitoefenen op het verloop van het project.

In dit hoofdstuk gaan we verder uit van de situatie dat het project door de politie wordt geïnitieerd, omdat deze situatie met het oog op Nederlandse (proef)projecten het meest relevant is.

Achtereenvolgens worden de volgende organisatorische aspecten kort behandeld:

- Keuze van een gebied
- Onderzoek binnen een gebied
- Bepalen of politie mee wil werken
- Contacten leggen in de buurt
- Bepalen van de inhoud van het programma
- Het belang van communicatielijnen
- Het inschakelen van vrijwilligers
- Training van burgers

Keuze van een gebied

In de eerste plaats is de grootte van het gebied van belang. Over het algemeen komt men (in de door de politie geïnitieerde projecten) twee methoden tegen:

- Het NBW-project is in principe bedoeld voor de hele gemeente;
- het NBW-project beperkt zich tot een bepaalde buurt, die vaak samenvalt met een politiedistrict.

In beide gevallen blijken echter de "basis-organisatie-eenheden" over het algemeen te bestaan uit "blokken".* Onder een blok kan worden verstaan: een basis-eenheid, die gevormd wordt door huizen aan weersijden van een straat. Vanzelfsprekend zijn er varianten mogelijk, bijvoorbeeld huizen waarvan de achtertuinen aan elkaar grenzen, flats, plantsoenen of pleinen.

De keuze voor een "blok" als kleinste organisatie-eenheid ligt tamelijk voor de hand (zie bijvoorbeeld Community Crime Prevention Manual '79):

- De bewoners zullen met ongeveer dezelfde problemen worden geconfronteerd.
- De bewoners kunnen overzien wat er op straat of bij de bureaus gebeurt.
- De bewoners kunnen activiteiten en personen herkennen, die vreemd zijn in de omgeving.
- De bewoners kunnen elkaar helpen bij het treffen van beveiligingsmaatregelen en zo nodig samen optreden als er zich bepaalde problemen (b.v. vandalisme) voordoen.
- De bewoners kunnen makkelijk bij elkaar komen.

Bij het uitvoeren van preventie-activiteiten binnen een blok speelt het zogenaamde "block-head" een belangrijke rol:

- In de eerste plaats heeft hij/zij vaak als taak bewoners voor te lichten en te trainen t.b.v. het nemen van preventieve maatregelen.
- In de tweede plaats moet hij/zij bijeenkomsten van bewoners beleggen.
- In de derde plaats onderhoudt hij/zij de contacten met de politie over het project.

Vanzelfsprekend is het de bedoeling dat het geselecteerde gebied (gemeente of buurt) zo veel mogelijk met blokken wordt "opgevuld".

---

*=Overigens wordt niet in elk NBW-project uitgegaan van het blok als kleinste organisatie-eenheid. Een voorbeeld hiervan is het NBW-project in Kingsdown (een buurt in Bristol). Men koos voor samenwerking met vrijwilligers die willekeurig verspreid in de buurt woonden. Deze keus hing waarschijnlijk sterk samen met het feit dat surveillance door burgers een belangrijk onderdeel van het project vormde.

De keuze van de grootte van het gebied heeft natuurlijk belangrijke consequenties voor het totale project. Als men voor een hele gemeente kiest, wordt vaak voor maatregelen gekozen die de politie (relatief) weinig tijd kost. Er zijn echter uitzonderingen op deze regel, zoals bijvoorbeeld het NBW-project te Detroit. In 1976 werden in deze plaats (die toen nog de eerste plaats op de Amerikaanse top-tien van criminele steden innam) door de misdaadpreventie-afdeling 50 minibureaus opgericht en 2000 vrijwilligers opgeleid. In 1983 waren er ongeveer 4000 (van de 12000) cityblocks die actief aan het project deelnamen (zie Turner en Barker '84). In 1981 bleken vermogens- en gewelds misdrijven t.o.v. 1979 in het target-gebied met meer dan 50% afgenomen en bleek Detroit uit de eerder genoemde top-tien geduikeld te zijn (zie Feins '83).

Als voor één buurt wordt gekozen, prevaleren vaak ook de maatregelen die van de politie meer inzet vragen*. Tevens dient zich de vraag aan voor welke buurt gekozen moet worden. Bij deze keuze speelt op de achtergrond een meer fundamentele keuze een rol. Wat voor type NBW-project wil men gaan uitvoeren: een project volgens de slachtofferbenadering of een project volgens de oorzaakgerichte benadering? Afhankelijk van deze keus zal men besluiten een "echte probleebuurt" of een "gewone buurt" (waar overigens wel een behoorlijke mate van criminaliteit plaatsvindt) te selecteren.** Tevens moet men bij de keuze van een buurt niet uit het oog verliezen dat de bewoners (of gebruikers) van de buurt ook belang hebben bij het verminderen van de criminaliteit in de betreffende buurt (zie b.v. Smith '84). Zo heeft het weinig zijn om een buurt te kiezen waar vooral toeristen het slachtoffer van criminaliteit worden, tenzij de lokale middenstand dit probleem zou willen aanpakken.

Onderzoek

Als eenmaal voor een bepaald gebied is gekozen, moet men cijfers gaan verzamelen die op dat gebied betrekking hebben.

- Cijfers die betrekking hebben op relevante buurtkenmerken.

Feins ('83) geeft hier een schema voor, dat door ons met een toevoeging is overgenomen.

---

*=In feite wordt in het vervolg van dit hoofdstuk vooral nagegaan welke organisatorische aspecten een rol spelen bij projecten die van de politie een intensieve begeleiding vergen.

**=Overigens zou een keuze voor een oorzaakgerichte benadering ook consequenties kunnen hebben voor de grootte van het gebied, waarin men het project wil opzetten. Aangezien in een gedepriveerde buurt de belangentegenstellingen van buurtbewoners groot kunnen zijn, is het mogelijk dat de te nemen maatregelen op de specifieke wensen van zeer kleine woongebieden toegesneden moeten zijn (zie Mcpherson en Silloway '81).

Schema 1: Relevante buurtkenmerken

<u>Bewonerskenmerken</u>	
Demografisch	Socio-economisch
Leeftijdsamenstelling	Inkomen of opleiding
samenstelling qua nationaliteit	Huurders vs. eigenaren
Samenstelling van huishoudens	Mobiliteit (verhuis-frequentie)
<u>Fysieke kenmerken</u>	
Woningen	Landgebruik
Type gebouwen (hoog- of laag-bouw)	Kenmerken van grenzen
Dichtheid	Commercieel en industrieel gebruik
<u>"Totaalkenmerken"</u>	
Overzicht van organisaties en verenigingen	
Trends in bevolkingsontwikkeling	
Trends in ontwikkeling van lokale middenstand	

- Het verzamelen van gegevens over criminaliteit. Vanzelfsprekend moet er een beeld zijn van de criminaliteit in de buurt. In eerste instantie kunnen politiecijfers volstaan. De volgende gegevens zijn relevant:
  - Frequentie van de verschillende vermogens- en geweldsmisdrijven en vandalisme.
  - Van de belangrijkste (meest voorkomende of/en ernstigste) misdrijven is het van belang na te gaan waar, wanneer en door wie ze worden gepleegd.
  - Voor sommige delicten (m.n. inbraak) zijn gegevens omtrent de gebruikte modus operandi van belang.

Op basis van de buurt- en criminaliteitsgegevens kan worden ingeschat hoe het project kan worden opgezet en wat voor preventiemaatregelen op het eerste gezicht in aanmerking komen. Dat is belangrijke informatie als men de bereidheid tot medewerking in de eigen politie-organisatie en bij buurtorganisaties wil gaan polsen.

Bepalen of politie mee wil werken

Allereerst moet men er natuurlijk zeker van zijn dat de politie-functionarissen die een bijdrage aan het project moeten leveren, dit ook willen en kunnen doen*. Er wordt immers bij de meeste NBW-projecten nogal wat van de politie verwacht.

---

*=Vanzelfsprekend zal al in het prilste stadium nagegaan moeten worden of er bij de politie bereidheid bestaat om aan een NBW-project te gaan werken. Als dat niet het geval is, kan men zich immers de moeite van het verzamelen van gegevens besparen.

Op basis van verschillende publikaties (zie b.v. Titus '84, Feins '83 en Veater '84) kunnen de volgende voorwaarden aan de politie-organisatie worden geformuleerd:

- Er moet een brede (in alle geledingen van het korps c.q. van de groep) bereidheid zijn om aan BPV mee te werken of/en te ondersteunen.
- De politie moet (in samenwerking met andere instanties, b.v. de gemeente) in staat zijn tot het verzamelen van de gewenste gegevens.
- Politiefunctionarissen moeten bereid zijn om op een wijkgerichte wijze te werken, waardoor het voor burgers eenvoudiger wordt om contact met de politie te zoeken.
- De politiefunctionarissen moeten open staan voor reacties uit de bevolking en daar zo goed mogelijk op reageren. In veel NBW-projecten is het verbeteren van de meldingsbereidheid immers een belangrijk doel.
- Politiefunctionarissen moeten open staan voor inspraak van bewoners en buurtorganisaties in het project, tevens moeten zij er voor kunnen zorgen dat die inspraak wordt begeleid.
- Politiefunctionarissen moeten bereid zijn een regelmatig contact te onderhouden met (bepaalde) vrijwilligers en (bepaalde) buurtorganisaties.
- Politiefunctionarissen moeten kunnen accepteren dat vrijwilligers taken uitvoeren die tot op heden door politiefunctionarissen werden uitgevoerd; in samenhang hiermee moet de politie bereid zijn om vrijwilligers voor deze activiteiten te trainen.
- De politie moet in staat/bereid zijn om periodiek informatie te verschaffen over het verloop van het project.

In een project te Evanston (zie Lavrakas, Rosenbaum en Kaminsky '83) kregen de politiefunctionarissen met het oog op een aantal van de bovenstaande voorwaarden zelfs speciale (preventie-)trainingen en een handboek om in de praktijk te gebruiken.

Overigens zal verderop in dit hoofdstuk de noodzaak van een aantal van deze voorwaarden nog worden verduidelijkt.

Contacten leggen in de buurt

Het is van belang dat gezocht wordt naar bestaande buurtorganisaties die willen meewerken aan misdaadpreventie- activiteiten. Op die manier kan immers gebruik worden gemaakt van bestaande structuren en kunnen bewoners eerder bewogen worden tot het uitvoeren van preventieve maatregelen (vergelijk ook de theorie van de Intermediaire kaders). In feite moet men namelijk in het kader van NBW-projecten proberen om sociale netwerken van bewoners te benutten c.q. op te bouwen ten behoeve van het uitvoeren van preventieve activiteiten. Bij het opbouwen c.q. benutten van sociale netwerken kunnen zowel buurtorganisaties als bepaalde "sleutelpersonen" (b.v. de baas van het buurtcafé, de kruidenier op de hoek, etc.) een nuttige rol spelen. Anders gesteld: de buurt moet als een soort "startbaan" worden gebruikt om in een andere sociale netwerken te komen (zie Welzijnsweekblad, nr. 3 januari 1985, pag. 9)*.

---

*=In het kader van publikaties over NBW-projecten wordt slechts zijdelings ingegaan op de vraag hoe sociale netwerken het best gebruikt/ontwikkeld kunnen worden. Het lijkt ons zinvol hier meer aandacht aan te besteden, m.b.v. Amerikaanse literatuur (b.v. van Warren) en Nederlandse ervaringen in het buurtopbouwwerk.

Vaststellen definitieve inhoud van het project

In een aantal publikaties (o.a. Mcpherson en Silloway '81 en Feins '83) wordt gesteld dat als bewoners niet voldoende inspraak hebben in het bepalen van de inhoud van het project, het gevaar groot is dat het project niet zal aanslaan.

In hun kritische beschouwing van het CACP wijzen Mcpherson en Silloway er op dat in het programma de nadruk lag op het methodische aspect van planning (het op basis van gegevens een keuze maken uit de mogelijke alternatieven), terwijl het betrekken van organisaties bij NBW-projecten weinig aandacht kreeg. Van overheidszijde (de LEAA) werd verlangd dat er plannen werden ingediend, waarin de methodische kant van de planning was vastgelegd. Pas dan kon een project voor subsidie in aanmerking komen. Gevolg was dat de doelen van een project al vast lagen voor dat er overleg was geweest tussen de aanvrager van de subsidie (b.v. een gemeentelijke instelling) en bewoners die het project zouden moeten dragen. Dit had twee nadelige consequenties:

- Projecten waren vaak gericht op inbraak terwijl de bewoners andere problemen, zoals vandalisme, graffiti en overlast door jongeren belangrijker vonden.
- Projecten kenden vaak een slachtoffergerichte benadering, terwijl in sommige buurten volgens de bewoners een oorzaakgerichte benadering wenselijk geweest zou zijn (zie ook 3.1).

Er zijn twee veel voorkomende methoden waarmee men de bewoners kan betrekken bij de besluitvorming rond het project.

- Een eerste mogelijkheid is het enquêteren van buurtbewoners over o.a. slachtofferschap, perceptie van criminaliteitsproblemen en bereidheid om aan bepaalde type maatregelen mee te werken. Deze methode werd gevolgd bij het project in Kingsdown. De enquête-formulieren werden persoonlijk door politiefunctionarissen aan de bewoners overhandigd en een week later door dezelfde functionaris weer opgehaald. Op deze manier werd een zo groot mogelijke response bereikt en duidelijk gemaakt dat de politie de enquête zeer serieus zou nemen (zie Veater '84).
- Een tweede mogelijkheid is het consulteren van de belangrijkste leiders van buurtorganisaties en sleutelpersonen in de buurt.

Vanzelfsprekend kunnen beide methoden ook worden gecombineerd.

Het belang van communicatielijnen

In het verlengde van het belang van inspraak door burgers zijn de communicatielijnen binnen een NBW-project van groot belang (zie o.a. Lavrakas, Rosenbaum en Kaminsky '83 en Feins '83) om de betrokkenheid van buurtbewoners bij het project op gang te krijgen en (zeer belangrijk!) gaande te houden.

Ook hier komen we weer twee veel gebruikte methoden tegen:

- In de meeste projecten krijgen bewoners via lokale media (b.v. radio, buurtkrant) informatie over activiteiten die in het kader van het project ondernomen worden en de resultaten die de preventie-activiteiten opleveren. In een aantal projecten wordt gebruik gemaakt van een speciaal projectblad dat periodiek verschijnt. Het is met name van belang de burgers op de hoogte te brengen van de resultaten van het project; ter illustratie een citaatje: "people seemingly will not act unless they believe there will be concrete benefits to be gained, but they also will not be fooled for long if those benefits are not forthcoming" (Skogan '81, pag 41).

- In veel projecten wordt een soort "preventieraad" gevormd waarin leidende vertegenwoordigers van buurtorganisaties en sleutelpersonen zitting nemen. Deze raad en de politie vergaderen periodiek over het (verdere) verloop van het project. Het is met het oog op de inspraak bij het bepalen van de inhoud van het project natuurlijk gewenst als zo'n preventieraad al in de voorbereidende fase van het project wordt geformeerd. Het functioneren van een preventieraad wordt in een publikatie over het NBW-project te Evanston zelfs aangeduid als "wellicht de belangrijkste ingrediënt voor het succes van het project" (zie Lavrakas, Rosenbaum en Kaminsky '83).

Het ligt natuurlijk voor de hand om beide methoden te combineren: de preventieraad werkt mee aan de tot stand koming en verspreiding van het projectbulletin (zie bijvoorbeeld Knowler en Lesser '83).

De rol van vrijwilligers

In (bijna) alle NBW-projecten wordt gewerkt met vrijwilligers die als het ware een verbinding vormen tussen de politie en de (rest van de) bewoners.

- De "meest voorkomende soort" vrijwilligers zijn de "blockheads". Hun taken zijn al eerder aan de orde geweest. Een belangrijk punt is dat de politie bij de selectie van deze vrijwilligers met grote zorg te werk moet gaan. Het volgende lijstje van eisen (zie Community Crime Prevention Manual '79) kan worden gebruikt: Goede contactuele eigenschappen, zowel naar buurtbewoners als naar externe organisaties, Geaccepteerd worden door buurtbewoners, Goede kennis van sociale, fysieke en criminogene factoren in de buurt, Inzet en enthousiasme tonen en overbrengen, Organisatietalent.
- Er wordt echter ook gebruik gemaakt van vrijwilligers die "een niveautje hoger" staan, de zogenaamde "area coördinatoren". Deze vrijwilligers kunnen bijvoorbeeld een rol spelen bij het opzetten van "blockwatches" (contact leggen met buurtorganisaties, werving van "blockheads"). Vanzelfsprekend kan het inzetten van deze "area-coördinatoren" de politie veel tijd besparen (zie b.v. Lowenburg en Bandurraga '83). Aan deze area-coördinatoren zullen hogere eisen gesteld moeten worden dan aan de "blockheads". Vaak zijn het vroeg gepensioneerd mensen, die een beroep uitoefenden dat raakvlakken heeft met hun taak als area-coördinator.

Training van burgers

In de meeste projecten speelt het stimuleren van het signaleren en melden van verdachte situaties en misdrijven een belangrijke rol. Nu blijkt uit verschillende onderzoeken dat daarbij op verschillende manieren "ruis" op kan treden:

- In de eerste plaats heeft Clifford (1978) aangetoond dat verklaringen van burgers omtrent emotioneel gekleurde incidenten (b.v. waar geweld aan te pas komt) met grotere omzichtigheid moeten worden behandeld omdat de kans op onjuistheden daarbij groter is.

In de tweede plaats blijkt (o.a. uit onderzoek van Kuehn '74) dat "intergroepsverklaringen" minder betrouwbaar zijn dan "intragroepsverklaringen". Intragroepsverklaringen zijn verklaringen waarbij de waarnemer en de verdachte tot een zelfde groep behoren (b.v. beiden zijn autochtonen); intergroepsverklaringen zijn verklaringen waarbij de waarnemer en de verdachte niet tot dezelfde groep behoren (b.v. een autochtoon en een buitenlander). Zo blijkt het percentage volledige daderbeschrijvingen hoger te liggen (83%) indien een blanke dader door een blank waarnemer wordt beschreven, dan indien een zwarte dader door zo'n waarnemer wordt beschreven (68% volledige beschrijvingen).

Winkel ('82) concludeert op basis van deze (en andere) onderzoeksresultaten dat de politie op de hoogte moet zijn van de verschillende vertekeningfactoren en deze vertekeningen zo goed mogelijk dient te herkennen. In het kader van een NBW-project kan daar natuurlijk aan toe worden gevoegd dat de politie de burgers moet leren verdachte personen of/en situaties beter (objectiever) waar te nemen.

4 VOORWAARDEN AAN NEDERLANDSE BUURTPREVENTIE PROJECTEN

In het vorige hoofdstuk zijn op basis van ervaringen in Amerikaanse en Engelse NBW-projecten in vogelvlucht een aantal belangrijke voorwaarden met betrekking tot zulke projecten behandeld. We vatten deze voorwaarden hieronder samen en proberen na te gaan in hoeverre deze voorwaarden ook in Nederlandse BPV-projecten van belang zullen zijn.

Daarbij maken we gebruik van Nederlandse literatuur over opbouwwerk en zelfwerkzaamheid bij buurtbeheer en gaan we heel kort in op een paar belangrijke verschillen tussen de Amerikaanse en Nederlandse samenleving. Deze literatuur leverde overigens minder relevante informatie op dan we hadden gehoopt.

Allereerst komen de voorwaarden aan te selecteren gebieden aan de orde (4.1), daarna zijn de voorwaarden aan de politie-organisatie aan de beurt (4.2) en we besluiten met een paar slotopmerkingen om de (mogelijke) toekomst van deze literatuur-inventarisatie (4.3).

4.1 Voorwaarden aan te selecteren gebieden

We hebben gezien dat er in feite weinig criteria zijn aan te geven waaraan een gebied met het oog op het opzetten van een NBW-project moet voldoen.

- De eerste voorwaarde is dat de bewoners van het gebied bepaalde vormen van criminaliteit een probleem vinden en er belang bij hebben daar iets aan te doen. Andere buurtkenmerken zijn vooral bepalend voor de manier waarop een project georganiseerd moet worden c.q. voor de keuze uit de maatregelen die toegepast moeten worden.
- Een tweede voorwaarde (hoewel dat wellicht een wat groot woord is) is dat het projectgebied in kleine gebieden (blocks) onderverdeeld moet worden.

N.a.v. de eerste voorwaarde kan het volgende worden opgemerkt: Ook in Nederlandse literatuur (zie b.v. Welzijnsweekblad nr. 17, april 1985, pag 11-13) over zelfwerkzaamheid van buurtbewoners bij aanleg en beheer van openbare voorzieningen komt naar voren dat het van de grond krijgen van dergelijke vrijwilligersprojecten een kwestie van maatwerk (toegesneden op de lokale situatie) is. Toch zullen buurtkenmerken bij de selectie van de eerste Nederlandse BPV-projecten o.i. echter toch een belangrijke rol moeten spelen. Het lijkt allereerst raadzaam om bij deze eerste projecten niet in "moeilijke buurten", d.w.z. gedepriveerde buurten, aan de gang te gaan.

In de eerste plaats omdat in deze buurten erg veel energie gestoken moet worden wil een BPV-project kans van slagen hebben.

In de tweede plaats omdat in dergelijke buurten waarschijnlijk "oorzaakgerichte preventie-maatregelen" de overhand zouden moeten hebben en daarmee belandt men in de discussie in hoeverre hier een taak voor de politie is weggelegd.

Het lijkt het best om vooralsnog proefprojecten op te starten in buurten waar dit (waarschijnlijk) het eenvoudigst gaat.

"Ideale" buurten voor proefprojecten voldoen o.i. aan de volgende criteria, die gerangschikt zijn in volgorde van belangrijkheid:

- Een criminaliteitsniveau dat (iets) boven het gemiddelde van de hele gemeente ligt.
- Het moet mogelijk zijn om de voor het opzetten van een project relevante gegevens (zie hiervoor 3.2 onder onderzoek) te verzamelen.
- Een zekere mate van sociale cohesie in de buurt, bijvoorbeeld te meten aan de hand van het aantal "samenlevingsproblemen" waar de politie (wijkagenten) mee wordt geconfronteerd. Als er veel van dergelijke problemen worden gemeld, is de sociale cohesie gering (zie v.d. Schaaf '83).
- Aanwezigheid van buurtorganisaties.
- Bewoners die niet al te uithuizig zijn.
- Een niet al te hoge verhuisfrequentie.

Bij het selecteren van buurten die in aanmerking komen voor een "BPV-proefproject moeten de eerste twee criteria als harde voorwaarden worden beschouwd. Zo mogelijk moeten de buurten ook aan de overige criteria voldoen.

Nederlandse literatuur (b.v. Stichting Opbouw Twenthe, '81) leert dat de tweede voorwaarde zeker ook voor Nederlandse BPV-projecten van belang is. Bewoners lijken een zeer kleinschalige buurtopvatting te hebben: niet meer dan een paar straten. Overigens blijkt die opvatting samen te hangen met de volgende kenmerken van bewoners:

- Bejaarden hebben de meest beperkte buurtopvatting.
- Hoe hoger het opleidingsniveau, des te ruimer de buurtopvatting.
- Ook mensen die in het lokale verenigingsleven actief zijn, hebben een relatief ruime buurtopvatting.

Met deze factoren dient men rekening te houden bij de bepaling van de grootte van de kleinste organisatie-eenheid in een BPV-project.

4.2 Voorwaarden aan politie

Op basis van de organisatorische aspecten van NBW-projecten hebben we de volgende voorwaarden voor de politie onderscheiden:

- Er moet een brede (in alle geledingen van het korps c.q. van de groep) bereidheid zijn om aan BPV mee te werken of/en te ondersteunen.
- De politie moet (in samenwerking met andere instanties, b.v. de gemeente) in staat zijn tot het verzamelen van de gewenste gegevens.
- Politiefunctionarissen moeten bereid zijn om op een wijkgerichte wijze te werken, waardoor het voor burgers eenvoudiger wordt om contact met de politie te zoeken.
- De politiefunctionarissen moeten open staan voor reacties uit de bevolking en daar zo goed mogelijk op reageren. In veel NBW-projecten is het verbeteren van de meldingsbereidheid immers een belangrijk doel.
- Politiefunctionarissen moeten open staan voor inspraak van bewoners en buurtorganisaties in het project, tevens moeten zij er voor kunnen zorgen dat die inspraak wordt begeleid.
- Politiefunctionarissen moeten bereid zijn een regelmatig contact te onderhouden met (bepaalde) vrijwilligers en (bepaalde) buurtorganisaties.

- Politiefunctionarissen moeten kunnen accepteren dat vrijwilligers preventieve adviezen geven die tot op heden door politiefunctionarissen werden uitgevoerd; in samenhang hiermee moet de politie bereid zijn om vrijwilligers voor deze activiteiten te trainen.
- De politie moet in staat/bereid zijn om periodiek informatie te verschaffen over het verloop van het project.

Bij deze voorwaarden kunnen de volgende Nederlandse kanttekeningen worden geplaatst:

- Uit een onderzoek onder politiefunctionarissen in de regio Drenthe (zie van Dijk '85) blijkt dat:
  - Veel politiefunctionarissen het niet gewenst vinden dat de politie de informele sociale controle onder burgers tracht te stimuleren (men moet elkaar niet gaan bekluren).
  - Daarentegen bijna alle politiefunctionarissen van mening zijn dat het verhogen van de meldingsbereidheid van burgers een politietask is en bovendien een preventieve werking heeft. Vanzelfsprekend hebben deze twee bevindingen consequenties voor de wijze waarop BPV in een korps/district geïntroduceerd moet worden.
- Uit het onderzoek van Spickenheuer ('83) komt naar voren dat voet-surveillance (met als doel de contacten tussen politie en publiek te verbeteren) na verloop van tijd door de surveillanten als vervelend worden beschouwd. Een oplossing voor dit probleem ligt wellicht in een wijkteamorganisatie, zoals bijvoorbeeld in Haarlem is geïntroduceerd*. Dit vormt een aanvulling op de derde voorwaarde.
- Het is een bekend feit dat angst voor represailles een reden is om geen melding te maken van strafbare feiten. Een oplossing voor dit probleem is dat misdrijven via een intermediaire buurtorganisatie aan de politie worden gemeld. De oorspronkelijke ontdekker van een misdrijf blijft zo buiten beeld (zie het interview in de bijlage). Het is echter niet ondenkbaar dat het stimuleren van de meldingsbereidheid er ook toe leidt dat burgers meer informatie gaan doorgeven over buurtbewoners die men van een misdrijf verdenkt. Wanneer de politie hier niet zorgvuldig mee omgaat, bestaat het gevaar dat BPV ontaardt in "gluurbuurt". Rekening houdend met dit gevaar lijkt het gewenst dat strafbare feiten en informatie over verdachte personen altijd direct (en niet via een buurtorganisatie) bij de politie worden gemeld. Daarbij moet de melder wel voldoende garanties hebben, dat hij niet door derden als "melder" herkend wordt. Om hieraan tegemoet te komen zou men bijvoorbeeld kunnen denken aan het instellen van een "wijkspreekuur" (zoals bij de GP Naarden is gedaan). Een en ander vormt een aanvulling op de vierde voorwaarde.
- Een zeer fundamentele vraag is of Nederlandse burgers bereid zijn om samen met de politie de criminaliteit aan te pakken. Ongetwijfeld wordt de zorg voor orde en welzijn in Nederland veel meer als een overheidstaak gezien dan in Amerika het geval is. Zo blijkt (tussen de regels door) in Nederlandse literatuur over zelfwerkzaamheid bij het onderhoud van buurten dat de meeste van deze projecten "draaien" op kleine kerngroepen van bewoners af en toe aangevuld met andere bewoners (die wakker worden als hun eigen belang in het geding is).

---

*=Het eindrapport van het Haarlemse experiment kwam te laat om er in dit stuk nog aandacht aan te kunnen besteden.

Daarentegen lijkt Engeland qua opvatting van de taak van de overheid sterk op Nederland en het blijkt niet dat die opvatting een grote belemmering vormt voor de NBW-projecten die daar zijn uitgevoerd.

Het is o.i. van groot belang veel aandacht te besteden aan de methoden waarmee burgers tot actie aangezet kunnen worden. Uit een inventarisatie van de Nederlandse literatuur blijken in ieder geval de volgende aspecten van belang te zijn:

- Er moet uit worden gegaan van de subjectieve problemen van bewoners.

- Duidelijke afgrenzing van wederzijdse belangen en verantwoordelijkheden.

- Duidelijke en haalbare doelen.

- Inbreng van de bewoners bij besluitvorming en rapportages omtrent de vorderingen.

- Zorgen voor "sociale beloningen" voor de deelnemers (b.v. op zijn tijd een pluim van de politie).

Deze aspecten (die we gedeeltelijk ook in hoofdstuk 3 tegenkwamen) zijn vooral interessant met het oog op de vijfde voorwaarde.

- Tenslotte verwachten we dat het vinden van (geschikte) vrijwilligers (die binnen een project speciale taken hebben) in Nederland vaak moeilijker zal zijn dan in Amerika het geval is. In Amerika wordt immers bij vele NBW-projecten gebruik gemaakt van vrijwilligers, die lid zijn van organisaties van "retired persons" (b.v. voor leerkrachten, politiemensen). In Amerika bestaat namelijk voor velen de mogelijkheid op relatief jonge leeftijd van het leven te gaan genieten (zie de Jong '84). In Nederland ligt dat duidelijk anders en het zal hier vooral moeilijk zijn om "vrijwilligers van hoog niveau" (vergelijkbaar met area-coördinatoren) te vinden. Een mogelijke oplossing is het inschakelen van werkloze onderwijzers of buurtwerkers, bijvoorbeeld via vrijwilligerscentrales of gilde-organisaties. Als zo'n vrijwilliger echter een baan aangeboden krijgt, kan de continuïteit van een project gevaar lopen. De enige manier om dit soort risico's te vermijden is dat de politie de betreffende activiteiten (met name contacten leggen in de buurt, recruterende van de Nederlandse blockheads) zelf uitvoert. Vanzelfsprekend legt dit een grotere claim op de capaciteit van de politie.

4.3 Slotopmerkingen

Het verdient overweging om deze inventarisatie op bepaalde punten aan te vullen. We denken hierbij aan:

- Een praktisch stappenmodel voor BPV-projecten: een draaiboek voor de activiteiten die bij voorbereiding, uitvoering en evaluatie ondernomen moeten worden. Zo'n draaiboek is vooral relevant voor de VM-functionarissen die direct bij een BPV-project betrokken zijn.
- Het achterhalen van relevante ervaringen die zijn opgedaan in Nederlandse projecten waarin getracht werd een vorm van bewonersparticipatie van de grond te krijgen. De literatuur op dit punt bleek immers nogal mager.

Deze ervaringen zouden achterhaald kunnen worden middels een aantal (ongeveer 10) interviews onder opbouwwerkers en "leiders" van bewonerorganisaties. Als proef hebben we reeds een interview gehouden met een buurtwerker (zie de bijlage).

BIJLAGE

Interview met Con Lenglet, sociaal-psycholoog en medewerker van het wijkcentrum Haarlemmerdijk te Amsterdam.

In antwoord op klachten van buurtbewoners over de toenemende criminaliteit in de buurt heeft het wijkcentrum Haarlemmerdijk, in samenwerking met de politie, zelf een aantal initiatieven ontplooid om tot een effectievere signalering en aanpak van de criminaliteit te komen. Men houdt eens per zes weken openbare bijeenkomsten om problemen en klachten rond criminaliteit in de buurt te bespreken en het wijkcentrum fungeert als "doorgever" van door buurtbewoners aangedragen informatie over criminele activiteiten in de buurt (waardoor de anonimiteit van de informant beter verzekerd is). Dit alles uiteraard in overleg met de wijkagent en andere politie-ambtenaren.

Gevraagd naar de voorwaarden waaraan voldaan moet zijn, wil een buurtgericht criminaliteits-preventieproject kans van slagen hebben, noemt Dhr.Lenglet de volgende zaken:

- In de eerste plaats moeten de bestuurlijke en organisatorische randvoorwaarden aanwezig zijn. Bij oog- en ooractiviteiten moet er snel gereageerd worden op meldingen, mensen moeten het effect zien van wat ze doen. Dit heeft gevolgen voor de inzet van mankracht, prioriteiten van de politie e.d.
- Zeer belangrijk is een goede bescherming van informanten, momenteel zijn de mogelijkheden voor anonieme signalering minimaal. Het wijkcentrum probeert bescherming te bieden door als "doorgeefluik" tussen informanten en politie te fungeren.
- Voorts moet er al een informeel burennetwerk aanwezig zijn; sociale controle -en met name meer actieve vormen als zelf ingrijpen bij incidenten op straat- kan alleen uitgeoefend worden als men weet dat burens achter je staan (bescherming).
Dhr.Lenglet benadrukt dat het bestaan van een goede sociale organisatie in de buurt zeker geen garantie is voor een laag criminaliteitspeil. Sociale controle beperkt zich tot relatief kleine delicten en "werkt niet" bij zwaardere delicten.
- Ook de aanwezigheid van bestaande buurtorganisaties is van belang, zowel als ingang tot de buurt als als indicator van de mate van reeds aanwezige buurtbetrokkenheid van de bewoners.
- De kinderrijkheid en de aanwezigheid van openbare speelplaatsen in de buurt speelt een rol. Ouders zijn veel aanwezig en zeer alert op plaatsen waar hun kinderen spelen. Ouders van jonge kinderen zijn over het algemeen sterk gericht op de straat en de veiligheid daar. Van deze alertheid kan een preventieve werking uitgaan.

Als contra-indicatie voor het opzetten van buurtgerichte kriminaliteitspreventie noemt Dhr.Lenglet die buurten waar het contact met lokale overheden/instanties (gemeente, politie) slecht of verbroken is; ook als het conflict op een geheel ander terrein ligt (bijv. huisvesting).

Het aktiveren en organiseren van vrijwilligers

Bij de meeste wijkcentra werkt men met een beperkte, vaste vrijwilligersgroep (de "harde kern"). Leden van deze groep signaleren problemen in de buurt, als men vervolgens rond zo'n probleem een

bijeenkomst organiseert wordt deze kerngroep meestal aangevuld met nieuwe mensen, die deels ook op lagere termijn actief blijven. Een probleem bij het organiseren van buurtbewoners rond criminaliteitsproblemen is, dat men erg bang is voor represailles.

Kenmerken van de vaste vrijwilligerskern

- vrij veel oudere/gepensioneerde mannen en vrouwen;
- vrij veel huisvrouwen;
- het gaat voornamelijk om "gesettelde" mensen, die al lange tijd in de buurt wonen;
- moeilijk te bereiken zijn: jongeren, buitenlanders en werkeloze mannen;
- motieven om mee te werken in buurtprojecten: een mengeling van eigenbelang, bezorgdheid voor anderen (buren, kinderen) en betrokkenheid bij de straat/de buurt. Sociale motieven (contacten leggen) lijken niet zo'n grote rol te spelen, aangezien er in deze buurt genoeg andere contactmogelijkheden zijn.

Bij betrokkenheid bij criminaliteitsproblemen in de buurt lijken gevoelde onveiligheid en angst een grote rol te spelen.

Tenslotte: de medewerkingsbereidheid - ook bij een criminaliteitspreventie-project- is sterk afhankelijk van de geboden mogelijkheden en de waargenomen effecten van het meewerken.

Als het bijvoorbeeld gaat om telefonische melding van verdachte situaties/personen, dan zal een vrij grote groep bewoners meedoen (mits er snel gereageerd wordt op een melding en mits anonimiteit van de informant afdoende gegarandeerd is), terwijl voor het bezoeken van openbare bijeenkomsten veel minder mensen warm zullen lopen (zichtbaarheid).

LITERATUURLIJST

Clarke, R.V., Situational crime prevention: its theoretical basis and practical scope. In: Crime and Justice: an annual review of research (deel 4), 1983

***

Clifford, B.R. en Scott, J., Individual and situational factors in eyewitness testimony, Journal of Applied Psychology pag. 352-359, nr. 3 1978

***

Community Crime Prevention Manual. League of California cities Los Angeles County Division, 1979

***

Cook, R.F. en Roehl, J.A., Evaluation of the Urban Crime Prevention Program. Reston 1983

***

Davis, W., Craft utilization in community crime resistance. Washington D.C. 1980

***

Dubow F. en Emmons D.: The community hypothesis. In: Lewis D.A.: Reactions to crime, pag 167-182, Sage, Londen 1981.

***

Dijk B. van en Soomeren P.F. van, Vandalisme, Iets weten over vandalisme en wat er tegen te doen. Ministerie van Justitie, Den Haag 1982

***

Dijk B. van, Wensen en belemmeringen op het terrein van VM, Evaluatie VM-informatieblad. Bureau Criminaliteitspreventie 1985

***

Feins, J.D., Partnerships for neighborhood crime prevention. U.S. Department of Justice 1983

***

Greenberg, S.W., Rohe, W.M. en Williams J.R., Informal social and crime prevention at the neighborhood level. Research triangle park 1982

***

Greenberg, S.W. e.a., Secondary analysis of the relationship between responses to crime and informal social control. Research triangle park 1983

***

Greenberg, S.W., Rohe W. en Williams J., Neighborhood Conditions and Community crime control. In: Community crime prevention, CRG press Washington DC 1983

***

Jong C. de, Inzet van vrijwilligers bij politie, haalbaar of irreëel. In: Algemeen Politieblad pag. 39-41 nr.2 1984

***

Kuehn, L.L., Looking down a gun barrel: person perception and violent crime. In: Perceptual and motor skills pag. 1159-1164, nr. 39 1974

***

Knowles, L., Lesser, C. en McKewen, F., A citizen initiated and operated neighborhood watch program. In: The police chief pag. 36-38, februari 1983

Kobrin, S. en Schuerman L.A., Interaction between neighborhood change and criminal activity. Los Angeles 1982

***

Lavrakas, P.J., Citizen involvement in community prevention. In: Community crime prevention, CRG Press, Washington DC 1983

***

Lavrakas, P.J., Factors related to citizen involvement in personal, household and neighborhood anti-crime measures. U.S. Department of Justice 1981

***

Lavrakas, P.J., Citizen involvement in community prevention. In: Community crime prevention, CRG Press, Washington DC 1983

***

Lavrakas, P.J., Rosenbaum, D.R. en Kaminski, F., Community crime prevention: fullfilling its promise. In: The police chief pag. 29-31, februari 1983

***

Lowenburg, R.E. en Bandurraga, R.A., Neighborhood Watch: a community resource. In: The police chief pag. 32-35, februari 1983

***

Mcpherson, M. en Silloway, G., Planning to prevent crime. In: Lewis D.A., Reactions to crime pag. 149-166, Sage, Londen 1981

***

National Crime Prevention Institute, The practice of crime prevention. Springfield 1978

***

Neighborhood crime, fear and social control. U.S. Department of Justice, Washington DC ongedateerd

***

Olson, R.L., Neighborhood crime prevention: one step toward a crime free community. In: The police chief pag. 26-28, februari 1983

***

Podolevsky, A. en Dubow, F., Strategies for community crime prevention. Springfield 1981

***

Podolevsky, A., Community response to crime prevention: the mission district. In: Community crime prevention, CRG Press, Washington DC 1983

***

Politievaria, In: Algemeen Politieblad, pag. 192 nr. 8, 1985

***

Schaaf J.H. van der, Plaats van de politie in verzorgingsstaat. In: Algemeen Politieblad pag. 371-375, nr. 17 1983

***

Skogan, W.G. en Maxfield, M.G., Coping with crime: individual and neighborhood reactions, Sage, Londen 1981

***

Skogan W.G.: On attitudes and behaviors. In: Lewis D.A.: Reactions to crime, pag 19-46, Sage, Londen 1981

Smith, L.J.F., Neighbourhood Watch. Londen 1984

***

Spickenheuer, J.L.P., Voetsurveillance en preventievoorlichting in Amsterdam Osdorp. WODC nr. 44, Den Haag 1983

***

Stichting Opbouw Drenthe, Het brandpunt op Assen-Noord. Assen 1981

***

Titus, R.M., Residential burglary and the community response. In: Clarke, R. en Hope T., Coping with burglary, Kluwer-Nijhoff, Dordrecht 1984

***

Turner, B.M.W. en Barker P.J., Study tour to the United States of America, Metropolitan police, 1983

***

Veater, P., Evaluation of Kingsdown neighbourhood watch project Bristol. Avon and Somerset Constabulary 1984

***

Welzijnsweekblad pag. 9, nr. 3 januari 1985

***

Welzijnsweekblad pag. 11-13, nr. 17 april 1985

***

Winkel, F.W., Omstanders en criminaliteit: psychologische waarnemingsfouten. In: Panopticon pag.400-413, nr. 5 september/oktober 1982

***

Worrell, P.B., An evaluation of the neighbourhood watch program. In: R.C.M.P. Gazette pag. 12-18, nr. 9 1984

***

Yin, R.K., e.a., Citizen patrol projects. Department of Justice, Washington DC 1977